

Jozef Klimko, Vývoj územia Slovenska a utváranie jeho hraníc, Obzor, Bratislava 1980, 154 strán

K slovenským historikom, zaujímajúcim sa o vývoj slovenského územia po zániku Veľkomoravskej ríše, sa pripojil svojou zaujímavou publikáciou aj právny historik Jozef Klimko. Spolu s Jurajom Žudelom, ktorý vypracoval mapové prílohy so sprievodným textom, predložili publikáciu, ktorá by sa mala zaradiť k povinnej literatúre nielen na právnických a filozofických fakultách, ale aj pre profesorov a učiteľov dejepisu. Medzera v tejto problematike vo výuke a štúdiu obdobia od zániku Veľkomoravskej ríše po vznik Československej republiky je dosť veľká. Pri tom všetkom je jasné, že vývoj slovenského národa počas stáročí v štátnom útvare, v ktorom nielen že hral druhoradú úlohu, ale v jeho konečných fázach musel bojovať proti silnejším odnárodňovacím snahám vládnuvich vrstiev maďarského národa, musel vychádzať z koreňov, ktoré mali hlboké zázemie v tradícii štátnosti, z čoho vyplývala buďto cieľavedomá, alebo podvedomá snaha o národné prežitie. V porovnaní s inými národmi, ktoré síce žili na svojom pôvodnom území, ale pod cudzou nadvládou, mal slovenský národ tú nevýhodu, že nemal nikdy samostatný národný štátny útvar, za ktorý by bol v čase poroby národ bojoval. A predsa moment, že sa po rozpade Veľkomoravskej ríše zo slovanských kmeňov slovenský národ nielen vyvíjal, ale prežil až do súčasnosti, svedčí o dôležitých okolnostiach, ktorým sa v minulosti, ale aj v súčasnosti venovala len malá pozornosť. J. Klimko sa práve touto prácou snaží položiť kameň do mozaiky prác slovenských historikov z právnohistorického hľadiska.

Čo sa týka počtu strán, nie je práca síce rozsiahla, ale potvrdzuje známu pravdu, že dielo sa nehodnotí rozsahom, ale obsahom. Okrem úvodu a záveru sa delí do dvoch častí a šiestich kapitol.

Prvá časť *Medzníky historickej genézy etnicko-územnej organizácie Slovákov* zahŕňa veľmi dlhé časové obdobie od rozpadu Veľkomoravskej ríše až do roku 1868, keď v Uhorsku vydali národnostný zákon.

Prvá kapitola — „Zárodky etnicko územnej jednoty obyvateľstva“ — sa člení do štyroch podkapitol, poukazujúcich na vývinové fázy pri formovaní kmeňových spoločenstiev do feudálnej národnosti. V prvej podkapitole, „Vzťah územia

a obyvateľstva“, autor správne poukazuje na to, že je veľmi dôležité zamerať sa na doterajšie výsledky výskumov o osídľovaní Slovenska. Bez ich zhodnotenia nepovažuje autor za možné predkladať právnohistorické úvahy o teritoriálnych predpokladoch slovenského etnika. Použitím výsledkov výskumov prof. Varsika poukazuje na to, že v protiklade so Slovenskom je nesprávne používať termín „historické země“. Zdôrazňuje, že „vplynutie Slovákov ako národného kolektívu do uhorského štátu v 10. storočí neovplyvnilo fakt ich ďalšieho jestvovania v organizačných útvaroch ich histórie“ (str. 14). Autor konfrontuje názory historikov a archeológov týkajúce sa osídľovania územia Slovenska. Práve pri tejto konfrontácii autor poukazuje na nutnosť „kriticky prehodnotiť vedecky nepodložené tvrdenia o úplnej zmene veľkomoravskej sídelnej štruktúry na Slovensku, ktoré popierali kontinuitu slovenského osídlenia z doby veľkomoravskej a ranouhorskej“ (str. 18).

Zaujímavou otázkou sa zaoberá autor v druhej podkapitole, „Subjekty a prostriedky územnej správy“. Ide o predpoklady možného pretrvania niektorých právnych, resp. organizačných složíek z Veľkomoravskej ríše v rámci uhorského štátu.

Rozborom vývinových fáz slovanského osídlenia na slovenskom území do foriem štátu sa autor zaoberá v tretej podkapitole „Rané formy našej štátnosti“. Geografická poloha Samovej ríše má pre následný vývoj slovanských kmeňov vo Veľkomoravskej ríši svoj podstatný význam. Veľkomoravská ríša, veľká nielen podľa názvu, ale aj rozlohou, sa nevytvorila len tak náhodou, ale bola pokračovaním niečoho. Pre následný vplyv Samovej ríše na Veľkomoravskú ríšu a tejto na rané Uhorsko by bolo zaujímavé venovať pozornosť hypotéze M. Kučeru o situovaní Wogatisburgu do okolia Bratislavy. Treba sa stotožniť s Klimkovým názorom, že územná časť Slovenska začleňovaná do uhorského štátu bola po zániku Veľkomoravskej ríše sociálne a ekonomicky najvyspelejšia a taktiež najrovnomernejšie osídlená. Toto považoval autor za základ kryštalizácie etnickej jednoty a predpokladov jeho prežitia ako národa v priebehu tisíc rokov.

Vznikom slovenskej feudálnej národnosti sa zaoberá autor v štvrtej podkapitole. Autor tu poukázal na vývojové etapy slovenského etnika v jeho formovaní sa do feudálnej národnosti. Správne zdôraznil, že „vďaka vyhranenému povedomiu spolupatričnosti sa Slováci diferencovali nielen od Maďarov, ale aj od susedných slovanských národov“ (str. 35). Pri tomto treba ešte podčiarknuť závažnú skutočnosť, že toto povedomie muselo byť dostatočne silné, pretože v tom čase nebolo ničím neobvyklým, ak menšie národnostné etniká splynuli s väčším, alebo novousadeným.

V druhej kapitole, „Zápas o uchovanie etnickej identity a sídelnej stability“, sa autor zaoberá konkrétnymi okolnosťami, ovplyvňujúcimi či už priamo, alebo nepriamo existenciu slovenskej feudálnej národnosti.

Podkapitola „Osobitosti vývoja slovenskej národnosti a charakteristika jeho

základných etáp“ zahŕňa dôležité časové medzniky, v ktorých vnútroštátne udalosti mali na vývoj slovenskej národnosti zásadný vplyv. Konkrétne vnútroštátne podmienky rozvádza autor v podkapitolách „Význam uhorských komitátov a stolíc ako jednotiacich územných a etnografických celkov“ a „Stimulačná úloha miest vo vývoji slovenskej národnosti“. I keď sa cesty českého a slovenského národa na dlhú dobu rozišli, neobišla sa táto doba bez priameho vplyvu vzťahov Čechov a Slovákov na upevnenie homogénnosti slovenského etnika. Či už vzhľadom na medzinárodné politické situácie a konflikty, alebo kultúrne vplyvy z Čiech neboli tieto okolnosti vôbec zanedbateľné a zohrali pri udržaní slovenského národa podstatnú úlohu. Pri tejto podkapitole by nebolo na škodu, keby bola zahŕňala čo len v krátkosti konfrontácie názorov na postoj Štúra a štúrovcov v meruôsmych rokoch. Skutočnosť, že táto otázka je pomerne často v centre záujmov historikov a právnych historikov, nemala uniknúť autorovej pozornosti. Je pravdou, že táto otázka nebude raz a navždy vyriešená, lebo vždy sa nájdu zástancovia pre a proti Štúrovmu postoj. Ale to neznamena, že Štúrov postoj nemal pre slovenský národ ďalekosiahle následky a vplyv práve v období, keď vrcholila záverečná fáza boja o národnú existenciu Slovákov.

Tretia kapitola, „Úsilie o politické vyjadrenie práva na národné územie“, obsiahla časovú etapu začiatkov politického hnutia Slovákov, problém slovenského národného územia, slovenské štátoprávne požiadavky v rokoch 1848—1849 a dôsledky rakúsko-maďarského vyrovnania na úpravu vnútorných pomerov Uhorska.

Druhú časť knižky, **Politické a právne dejiny hraníc z roku 1918** vo svetle vojnových a povojnových rokov, rozčlenil autor taktiež do troch kapitol, podľa chronológie. V štvrtej kapitole „Štátoprávne úsilie Čechov a Slovákov v období prvej svetovej vojny“ rozoberá autor prvé predstavy o budúcom štáte a postavení Slovenska a problémy a špecifiká národnooslobodzovacieho hnutia Slovákov. Tu treba zdôrazniť, že po nepriaznivých medzinárodných a vnútroštátnych okolnostiach v priebehu druhej polovice 19. storočia sa začali vynárať silnejšie pramene týkajúce sa postavenia slovenského národa z českej strany. Sústavné zaoberanie sa s myšlienkou spojenia českého a slovenského národa je zrejmé od počiatku 20. storočia. Pravda, pohybovalo sa v rámci hypotetických predstáv, ale jestvovalo. K ich rýchlej realizácii napomohla opäť medzinárodná a vnútroštátna situácia. Vypuknutie svetového vojnového konfliktu ponúkalo už dve alternatívy. Buď zostať v predchádzajúcom stave, alebo vyvinuť snahu o zásadnú zmenu. Tu treba zdôrazniť, že českí politickí predstavitelia, sústreďení okolo Masaryka, si reálne uvedomovali potrebu pričleniť slovenské územie k novému štátnemu útvaru nie z entuziazmu, ale ako protipól k tvrdému faktu počtu obyvateľov nemeckej národnosti v historických hraniciach bývalého českého štátu. Tu treba voči autorovi vzniesť otázku, čo považuje za českú oficiálnu politiku. Z textu vyznieva, že politiku českých politických predstaviteľov doma. Zastávam stanovisko, že za oficiálnych českých politických predstaviteľov boli považovaní

v zahraničnej politike práve predstavitelia v zahraničí. Nie že by sa mal zmenšovať význam vývinu politickej situácie v českých krajinách a na Slovensku v priebehu rokov, obzvlášť po roku 1917, ale priame kontakty s dohodovými mocnosťami zohrávali dôležitú úlohu, pokiaľ išlo o určenie a uznanie nových hraníc československého štátu.

Piata kapitola je venovaná vzniku Československej republiky a dôsledkom rozpadu rakúsko-uhorskej monarchie. Ide tu konkrétne o otázky vzniku československej štátnej moci na území vytvoreného československého štátu a začlenenia Slovenska do Československej republiky. Tu je zaujímavé porovnať novovzniknutú situáciu v českých krajinách, prevzatie štátnej moci a správy fakticky z rúk do rúk a na Slovensku jej úplný rozklad.

Posledná, šiesta kapitola sa zaoberá teritoriálnymi dispozíciami štátu pri vzniku buržoáznej Československej republiky a ich konečnou realizáciou. Treba poznamenať, že českí politickí predstavitelia v zahraničí pristupovali k realizácii svojich plánov o obnove českého štátu už v roku 1914 s hraničnými predstavami, v ktorých bolo už vtedy zahrnuté aj územie Slovenska, ale bez Veľkého žitného ostrova. Korekciu, v ktorej bol zahrnutý aj Žitný ostrov, predložili predstavitelia nového československého štátu na mierovej konferencii v Paríži. Autor v tejto kapitole sumarizuje alternatívy a osobitosti pri utváraní južnej a severnej hranice Slovenska. V závere autor v krátkosti zhodnocuje medzinárodnopolitický vývoj a jeho negatívny vplyv na hranice československého štátu do vypuknutia druhej svetovej vojny.

Práca okrem uvedenej literatúry a prameňov uvádza aj jednu dôležitú vec, ktorá by nemala chýbať ani v historickej, ani v právnohistorickej literatúre. Žiadny text nemôže celkom nahradiť vizuálnu pomôcku v podobe vypracovaných máp týkajúcich sa obsahu a súvislostí. Toto si autor J. Klimko veľmi správne uvedomil a treba vysloviť uznanie autorovi mapových príloh Jurajovi Žudelovi a vďaka aj za sprievodný text. Napomohol touto názornou pomôckou fixovanie predkladaných slovných realít a predstáv. Záverom treba vysloviť uznanie obom autorom za predložené dielo.

Katarína Zavacká